

Урбан Руснак,
Посол Словацької Республіки в Україні

Здобутки та труднощі Словаччини на шляху євроатлантичної інтеграції*

Я не вперше і, гадаю, не востаннє зустрічаюся зі студентами, аспірантами, викладачами, виступаю перед українською молоддю. Адже Посольство Словацької Республіки в Україні є контактним Посольством НАТО в Україні, і наша місія полягає у спілкуванні з українським народом. Ми працюємо також пліч-о-пліч з посольствами інших країн НАТО, українським урядом, неурядовими організаціями. Почесне право бути контактним Посольством НАТО в Україні ми отримали два роки тому.

Варто зазначити, що у словаків, по-перше, є ментальна схожість із українцями. По-друге, Словаччина, інтегруючись до НАТО, також мала багато невіршених питань, які турбують українське суспільство сьогодні. Моя країна йшла своїм шляхом помилок та їх вирішення. Врешті-решт, ми пройшли цей шлях і у 2004 р. набули членство як у Європейському Союзі, так і в Північноатлантичному альянсі.

Далі я говоритиму про словацький досвід євроатлантичної інтеграції, бо питання вступу України до НАТО має вирішувати власне український народ. Ніхто не може нав'язувати йому, яким шляхом потрібно рухатися країні, розвиватися суспільству та які обирати орієнтири. У 1993 р., після розпаду Чехословаччини, в нашому суспільстві було чітке розуміння того, що Словаччина повинна інтегруватися до ЄС і НАТО. Словаки зрозуміли, що іншого виходу у країни, яка не спроможна самостійно вирішити питання своєї незалежності із стратегічної точки зору, – не існує. Країни – сусіди Словацької Республіки також інтегрувалися до ЄС і НАТО. Тож політичне рішення нашого вступу до Альянсу пов'язане з тим, що Словаччина повинна стати членом договору тих розвинених і заможних країн, до яких ми прагнемо приєднатися.

У мене часто запитують: а чи був у Словаччини інший вибір, адже вона розташована у центрі Європи і до того ж усі країни-сусіди вже рухалися шляхом євроатлантичної інтеграції? Я завжди відповідаю, що у Словаччини був вибір. Говорячи про шлях помилок і їх вирішення, я мав на увазі 1997 рік, коли на саміті у Мадриді нашу країну не прийняли до НАТО. Тоді Прем'єр-міністр та Уряд Словацької Республіки заявили: якщо нас не хочуть бачити на Заході, тоді ми будемо повертатися на Схід, а відтак матимемо широкі відносини із Російською Федерацією. Важливо сказати, що Словаччина на 100% залежить від Росії у постачанні газу і нафти (в тому числі палива для атомних електростанцій). Безумовно, у такому разі відбулася б кооперація з РФ у військовому комплексі. Я дуже добре пам'ятаю, що деякі стратеги, нау-

кові експерти, навіть із Росії, воліли побачити на мапі Європи ряд нейтральних і позаблокових країн, зокрема Словаччину, Австрію, Швейцарію. Але ми все ж таки обрали нелегкий шлях європейської інтеграції, гідно пройшли його і набули членство в НАТО.

Необхідність такого кроку важливо зрозуміти не тільки на стратегічному, а й на побутовому рівні. Адже вступ до Альянсу для населення означає долучення до європейських стандартів, серед яких насамперед – покращення життя. Якщо сприйняття ідеї інтеграції до ЄС і НАТО відбудеться в українському суспільстві на побутовому рівні, то на Україну чекає прогрес. Представники ЗМІ, у тому числі західних європейських видань, іноді висловлюють сумнів щодо такої можливості в Україні, східна частина якої буцімто цілковито проросійська, а західна – відповідно прозахідна. Я думаю, що це неправда. Україна загалом налаштована на європейські цінності та стандарти. Але європейський шлях розвитку неможливий без глибоких внутрішніх змін у державі.

Для Словаччини інтеграція до Північноатлантичного альянсу була принциповим питанням цивілізаційного вибору, а не лише зовнішньої політики чи стратегічної лінії. Після певного часу пошуків істини ми зрозуміли, що ЄС і НАТО – це ті міжнародні організації, які здатні забезпечити економічний розвиток та військовий захист країни. СРСР відійшов у минуле, а майбутнє неможливо будувати на радянській спадщині. І ми почали реформувати свою країну так, як це робили всі держави – члени Євросоюзу, що працювали на успішних принципах, стандартах і законах. Для цього важливо мати суспільний консенсус у країні. Тож євроатлантична інтеграція для Словаччини була не тільки політичним рішенням керівництва держави, а й результатом досягнутого у суспільстві консенсусу. Громадяни почали замислюватися над тим, що вступ до НАТО поряд із економічними і політичними питаннями дозволяє забезпечити захист національної безпеки. На жаль, ЄС не має таких воєнних інструментів для вирішення безпекових питань, як Північноатлантичний альянс. Тож для Словаччини євроатлантична інтеграція була єдиною можливим шляхом для цивілізованого розвитку та повноцінного захисту держави.

* Матеріали зустрічі зі студентами та викладачами вищих навчальних закладів Чернігівщини в рамках молодіжних дебатів «Чому молодь «за» чи «проти» вступу України до НАТО?», організованих Інститутом трансформації суспільства та Посольством Словаччини (Чернігів, 3 грудня 2008 року).

Часові рамки євроінтеграційного процесу можуть бути різними. Довід Словаччини показує, що наша країна почала інтеграцію в ЄС і НАТО з 1991 року, коли ми, ще будучи у складі Чехословаччини, підписали договір про вільну торгівлю між ЧСР та європейськими співтовариствами. Завершиться процес інтеграції Словаччини у євроструктуру після того, як вона офіційно на початку 2009 року увійде в зону євро. Навіть якщо країна декілька десятиліть працює у цьому напрямі, це ще не означає, що вона нічого не досягла. Адже з кожним кроком поліпшуються перспективи як для держави, так і для окремої людини.

Що дав вступ до НАТО Словаччині? У результаті внутрішніх перетворень і реформ сьогодні вона входить у групу найбільш динамічно розвинутих країн Євро-союзу. Навіть економічна криза, що охопила Європу, не настільки сильно вплинула на Словаччину, як на інші країни ЄС. Ми провели економічні реформи, трансформували банківську систему. З 1 січня 2009 року Словаччина увійде в зону євровалюти. Водночас, зростання ВВП країни становитиме не 7%, як це передбачено в проєкті Державного бюджету, а 4–5%. Але це непоганий показник. Незалежне рейтингове агентство підвищує рейтинги Словаччини.

Слід зазначити, що інтеграція і в Північноатлантичний альянс, і в Європейський Союз – це налагоджений механізм. Якщо країна хоче приєднатися до цього налагодженого механізму, то має пройти процес налаштування, щоб діяти за тими умовами, які вироблені в рамках зазначених організацій. НАТО і ЄС висувають практично однакові вимоги для таких країн. Основне – поділяти базові цінності, які поєднують країни, а саме: ринкова економіка, свобода слова, права і свободи людини, правова держава. На таких засадах повинна відбутися трансформація думки суспільства на пострадянському просторі, у нашому випадку – в Україні, звичайно, якщо вона хоче стати країною – членом НАТО. Нині Україна, як і свого часу Словаччина, стоїть перед вибором та необхідністю вирішити це питання національної ваги. Зауважу, що власне механізм приєднання країни до Альянсу не дає можливості ззовні впливати на рішення країни-кандидата.

Сьогодні Україна має обрати один із трьох шляхів її подальшого розвитку:

- інтегруватися до ЄС і НАТО (фактично – вдосконалювати роботу в цьому напрямі);
- дотримуватися ідеї позаблоковості (фактично – нічого не робити, проводити політику багатовекторності, відкласти питання на майбутнє);
- інтегруватися на Схід (фактично – об'єднатися з Росією).

Вибір – за вами.

Я бачу, що Україна нині перебуває на початковій стадії такого шляху. Хоч намір вступити до НАТО задекларований на офіційному рівні, але він ще не став бажанням переважної більшості українських громадян. Для суспільства інтеграція до ЄС та Альянсу ще не є усвідомленим реальним кроком. Ми дуже раді, що Інститут трансформації суспільства став на рейки інформування українського суспільства щодо НАТО і проводить високого рівня проєкти та дебати. Впевнений, що тільки в дебатах і публічному обговоренні, після розгляду та аналізу різних аспектів діяльності Альянсу люди починають замислюватися над питаннями майбутнього країни.

Місія просувати ідею євроінтеграційного вибору країни покладається передусім на молоде покоління – сьогоднішніх студентів і аспірантів. Вони як еліта народу повинні зрозуміти стратегію розвитку держави та повести решту людей. А інакше серйозні суспільні зміни в країні зробити неможливо.

Питання студентів та викладачів – відповіді пана Урбана Руснака

– Як Ви вважаєте, чи потрібен взагалі Україні План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ)?

– Це дуже складне і широке питання, яке дискутується на рівні міністрів закордонних справ. Превалюють дві основні та принципові точки зору. Одна група країн, у тому числі й Словаччина, під ПДЧ мають на увазі програму, яку потрібно виконати, аби підготуватися до вступу в Альянс. Друга група країн вважає, що, надаючи певній державі ПДЧ, НАТО зобов'язане прийняти її в Організацію (Україна, до речі, також сприймає ПДЧ як обіцянку або гарантію майбутнього членства). Таким чином, у Північноатлантичному альянсі відбулася колізія.

Слід зауважити, що ПДЧ не дає жодних гарантій майбутнього членства – це інструмент або план роботи. Ми будемо працювати з українським урядом, щоб виконати умови, які висуваються з боку НАТО. І тільки коли процес увійде в завершальну фазу, тобто коли Україна буде готова до вступу за внутрішніми, технічними та іншими параметрами, тоді й вирішуватиметься питання про її членство. Вірніше, Україна сама буде вирішувати вступати або не вступати їй до Альянсу.

Зрештою, у НАТО працюють за принципом консенсусу, тому завжди країни-члени шукають загальний знаменник. У випадку України загальний знаменник, я сподіваюся, буде знайдено під час зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО у Брюсселі. Якщо у питанні надання Україні ПДЧ немає консенсусу, значить, потрібно шукати інший механізм. І він полягатиме в тім, що з Україною треба й далі працювати, якщо вона справді хоче в НАТО і готова до відповідних перетворень. Такий механізм був вироблений – це річна національна програма для України. Чим вона відрізняється від Плану дій щодо членства – поки не ясно. Можливо, у результаті виконання цих програм ПДЧ стане непотрібним.

Сьогодні вже очевидно є тенденція, що Україна, швидше за все, увійде в НАТО без ПДЧ або ж ПДЧ їй буде надано на останньому етапі. Основна робота з приведення України до європейських стандартів буде здійснена поза ПДЧ.

Словаччина отримала ПДЧ, але чехи і поляки обійшлися без нього. ПДЧ чомусь сприймається як певний символ. Слов'янські країни, у тому числі й Україна, надають символам великого значення. Боротьба за символ подеколи призводить до втрати змісту. Наскільки Україна зможе працювати без цієї наклейки, символу, покаже час.

Для Словаччини було дуже важливо отримати обіцянку, що в разі здійснення всіх необхідних реформ ми набудемо членство в НАТО і ЄС. Стосовно ж України НАТО відклало членство й надало їй натомість символічну завершальну програму.

У ЄС, на жаль, немає такого консенсусу, щоб чітко та ясно сказати вашій країні про членство в організації. Ли-

ше виконання всіх зобов'язань Україна зможе вступити до Євросоюзу. Цього ніхто не заперечує, але потрібно дотримати процедури, що задекларована в Амстердамському договорі, який є основним документом ЄС. Усі розуміють, що коли Україна виконає обов'язкові умови, то не буде підстав відмовити їй у членстві. Але сьогодні підтвердити це політично деякі країни Євросоюзу відмовляються. Справді, процес пошуку рішень у рамках організації як НАТО, так і ЄС дуже складний.

Деякі країни, серед них і Словаччина, хочуть, щоб Україна прискорила процеси європейської та євроатлантичної інтеграції. Але ми повинні зважати на думку інших держав і разом виробляти консенсус, який би дав змогу вашій країні дійсно зробити відповідні реформи й стати членом ЄС та НАТО. Для Словаччини це питання стратегічного інтересу, адже Україна – наш великий і важливий партнер, але при цьому вона єдина з-поміж країн-сусідів, що не інтегрована в Альянс та Євросоюз. Ми розуміємо, зі свого досвіду, що держава, яка обирає шлях європейської інтеграції, стає передбачуваною. І якщо Україна реально увійде в цей процес, тоді ми на двадцять років наперед будемо знати, як вона поводитиметься. Якщо ж ваша країна обере інший шлях, тоді питання взаємовідносин у кожному окремому випадку вирішуватимуться з якихось інших міркувань.

Дуже важливий внутрішній консенсус у суспільстві, щоб еліта та населення зрозуміли, яким є генеральний інтерес для країни: інтеграція в ЄС і НАТО або зближення з Росією. Досвід показує, що словаки спочатку були не в захваті від проголошеного владою курсу на вступ до Північноатлантичного альянсу. Знадобилося чимало часу, щоб переконати громадян сприймати НАТО не як агресивний блок, а як міжнародну безпекову організацію, членство у якій дасть їм змогу бути захищеними. Населенню дуже складно сприйняти той факт, що треба кудись інтегруватися, коли немає реальної загрози від зовнішнього ворога.

Дебати дають можливість трошки більше подумати і зрозуміти, що європейська інтеграція – це шлях розвитку країни на десятки років, що передбачає здійснення глибинних перетворень, і насамперед у правовому полі. В Україні існують закони, які з певними змінами діють ще з 70–80-х рр., і ними користуються. Деякі депутати парламенту не хочуть працювати прозоро, як це роблять їх колеги у країнах ЄС. За моїми спостереженнями, гри за відкритими правилами сьогодні в Україні поки що не видно.

– Насамперед дозвольте подякувати Вам за корисну бесіду та можливість поставити запитання. Скажіть, будь ласка, наскільки реформи, які були здійснені у військово-політичній сфері, вплинули на суспільну свідомість словаків?

– Євроатлантична інтеграція і трансформація словацьких збройних сил були тісно пов'язані із внутрішньою політикою країни. Після розпаду Чехословаччини ЗС поділили за пропорцією 2 : 1, тобто наша республіка отримала третину загального набутку, зокрема близько 65 тис. військовослужбовців термінової служби (офіцерів, прапорщиків). За висновками експертів було ясно, що такі збройні сили не могли захистити країну самостійно за жодним напрямом. Треба нагадати, що з кінця 80-х – початку 90-х років діяв Договір про звичайне озброєння в Європі, що в колишній зоні контакту між

ОВД і НАТО встановлював для країн обмеження до певного рівня, який не давав їм можливість не тільки напасти, а й ефективно оборонятися. Таким чином, на той час гіпотетичне завдання військових захистити Словаччину на довгостроковий період не могло бути виконаним. Ми виявилися неспроможними самостійно, і тим паче в короткій термін, побудувати економіку країни та її обороноздатність для того, щоб самим себе захищати. Потрібно було приймати політичне рішення, і його ухвалили: входження в НАТО дозволить нам повністю трансформувати власні збройні сили. Відтак словацька армія скоротилася до 16,5 тис. і нині вона функціонує на професійній основі. Після вступу в Північноатлантичний альянс ми скасували строкову службу. Це допомогло керівництву країни переконати населення в тому, що НАТО – це добре, а не погано. Відтоді кожний громадянин, котрому пристало служити, міг вибирати: або стати контрактником за певну платню, або взагалі відмовитися від служби в армії. Такий крок дозволив багатьом родинам і молодим людям по-іншому осмислити значення входження в НАТО для словаків.

До того ж було прийнято рішення про солідне забезпечення тих осіб, яких скорочували зі збройних сил. Вони одержували високі дотації та надбавки до пенсії, що перевищували середній рівень зарплати. Слід зауважити, що в армії багато було тих, які, наприклад, не хотіли вчити англійську мову, мали не ті спеціальності, які потрібні. Довелося скоротити багато зайвих полковників і генералів, для яких у новій словацькій армії не було місця. Таким чином відбувалася трансформація збройних сил.

– Ви говорили про позитивні моменти вступу в НАТО. А чи є якісь негативні наслідки інтеграції в Альянс?

– Словакам важко було знайти негатив при вступі країни в Північноатлантичний альянс – вони були задоволені процесом інтеграції в ЄС і НАТО. Дійсно, не було таких людей, які постраждали від цього процесу або абсолютно негативно поставилися до нього. Звичайно ж, певна частина громадян за визначенням не сприймає військові блоки – це пацифісти, люди з певними ідеологічними міркуваннями, наприклад – комуністи. У Словаччині підтримка НАТО ніколи не перевищувала 65%. Але більшість населення все ж таки зрозуміла, що це необхідно. Коли в 1990-х роках Альянс трансформувався й розширився, в Європі деякі країни відхилилися від мети НАТО, що становила передусім територіальну оборону. Багато європейських держав, які вступили в Альянс у той період для того, аби не нагнати конфронтацію з Росією, що сприймала це як негатив (і вважає так дотепер), не робили якихось реальних планів на територіальну оборону. Наприклад, у країнах Балтії практично немає власної армії, збройних сил, військової авіації. Там несуть службу шість літаків країн НАТО, які міняються за ротацийним принципом. Збройні сили Словацької Республіки також не призначені для територіальної оборони країни. Як вирішити цю дилему? Ми входили до НАТО, розраховуючи на гарантії безпеки від Альянсу.

Сьогодні ж очевидно, що утворився певний розрив між політичними гарантіями, які діють нині з боку НАТО, і його реальною можливістю захистити своїх членів. Здається, в Альянсі бракує військового планування, що дійсно працювало б на захист тих країн, за рахунок яких

розширилося НАТО. Ми виходили із припущення про неможливість територіальної атаки на Європу. Але сьогодні ситуація у світі змінюється. Існує загроза міжнародного тероризму, що прокотився по США, Європі, Росії. Нещодавно були теракти в Індії й Пакистані. Це дуже серйозне питання, яким наразі переймається Альянс з огляду на нові реалії. Водночас, НАТО – це дуже громіздка організація у прийнятті рішень, бо їх потрібно узгодити з усіма країнами-членами, щоб досягти консенсусу, а також дотримуватись міжнародних зобов'язань і гарантій.

Стосовно негативів, які б могли бути пов'язані з необхідністю переозброєння національної оборонної промисловості натовською технікою або твердженнями про те, що в НАТО замість нас приймають рішення, можна сказати, що обидві тези є міфами. Рішення завжди приймаються Братиславою, парламентом і урядом Словачької Республіки. А вимоги з боку Альянсу після вступу замінити всю техніку чи озброєння на натовські зразки не було. У 1990-ті роки, у період великої дружби з Москвою, всі літаки старого покоління, наприклад, були замінені на нові винищувачі МІГ-29. І ніхто від них відмовлятися не збирається, бо вони прекрасно виконують завдання. Бронетехніка, Т-72, БМП – все те, що вироблялося у ЧСР за радянською ліцензією, працює дотепер. Чехія та Угорщина, які позбулися радянських винищувачів, вирішили закупити літаки західного виробництва. Але, зрештою, у тендерах переміг шведський Гріпен (*Gripen*), а не французи чи американці. Хоч Швеція – нейтральна країна, але вона запропонувала найвигідніші економічні умови для придбання винищувачів, тому Угорщина та Чехія замінили радянські машини саме на шведські. Це один із наочних прикладів хибності того міфу, що зі вступом у НАТО країна повинна обов'язково купувати озброєння з країн-членів. Навпаки, членство в Альянсі – це величезний шанс для розвитку вітчизняного ОПК.

– Велимишановний пане Посол, студентам дуже приємно спілкуватися з Вами. Ми вдячні Вам за розповідь про розвиток Словаччини та її інтеграцію в ЄС і НАТО. Питання про євроатлантичну інтеграцію дуже важливі й для нашої країни. Але не варто забувати, що НАТО – це військове об'єднання, утримання якого вимагає колосальних фінансових витрат. Тому я ставлю два запитання: 1) чому НАТО хоче залучити до свого блоку ще й Україну? 2) чи не розглядають країни НАТО якоїсь можливої альтернативи розвитку без військової складової?

– Давайте розставимо всі крапки над «і». Ми не вдаємося до жодних активних дій для залучення України в Організацію Північноатлантичного договору. Україна як держава в особі Президента, Прем'єр-міністра, Глави Верховної Ради звернулася з листом до Генерального секретаря НАТО про те, що вона має намір

приєднатися до ПДЧ. Отже, не Альянс вирішує, чого хоче Україна.

Друга частина питання фактично стосується суті НАТО. Не слід забувати, що це військово-політичний альянс. Розглядати НАТО без військової складової – безглуздо. Тоді ця співдружність держав, радше, предстане в образі ЄС чи якоїсь іншої організації. Однак країни хочуть бути захищені військовими силами. Приміром, Франція заявила, що під час саміту НАТО у квітні 2009 року повернеться у військову структуру Альянсу.

Потреба у захисті, обороні – це вічне питання і людини, і держави. Наведу такий, можливо тривіальний, приклад. На своїй дачній ділянці біля лісу ви посадили овочі, вклавши багато коштів і здоров'я у цей город. Але завтра можуть прийти якісь звірі з лісу й з'їсти весь урожай. Для того щоб цього не трапилось, вам необхідно побудувати гарний паркан. Так вчинив би будь-який розсудливий хазяїн. Отож НАТО – це і є той паркан, який ми зводимо навколо «ділянки» країн.

– Ідея євроатлантичної інтеграції апелює до свідомості населення України. Ми знаємо, що світогляд людини змінюється дуже повільно. Проте у нас є історичні приклади швидкої зміни громадянської ідеї. Під час референдуму в 1991 році народ України виявив свою позицію діаметрально протилежно від того, на що сподівалися деякі люди, які не хотіли втрачати владу в республіках СРСР. Звідси моє запитання: базуючись на власних спостереженнях, скажіть, будь ласка, яка основна причина повільного руху України до європейських стандартів?

– Відповідатиму як експерт, людина, що побувала в різних регіонах України. Я бачу, що ваша країна дійсно хоче інтегруватися до європейських структур. Але правлячий клас, тобто ті політичні сили, які сьогодні представлені в українському парламенті, на жаль, далі риторики в питаннях інтеграції в Європу не пішли. Чому? Спираючись на власний досвід, ми розуміємо, що перехід на європейські стандарти передбачає введення певних прозорих правил гри, які працюють у Європі. Це вдарить по інтересах окремо взятих громадян, які знаходяться у владі або мають на неї вплив. Економічна та політична система України розвивається так само, як і в минулі роки. Політика завжди була пов'язана з економікою, але ж не на такому персоналізованому рівні, як ми бачимо сьогодні в Україні. У Європі рідко можна зустріти багатих бізнесменів, які вважали б за необхідне бути членами парламенту. Звичайно, там також існують подібні зв'язки, але скоріш як виняток, а не як правило. Вибрані народом країни депутати повинні приймати дуже важливі для держави рішення, що пов'язані з економічним блоком питань, боротьбою з корупцією, реформою судової системи та ін. І дуже прикро, що ці реальні інструменти використовуються в економічних та політичних інтересах окремих осіб чи груп.

ІНТЕРНЕТ-ХОЛДИНГ
ІНСТИТУТУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

55 веб-ресурсів

www.SOSKIN.info